

Toespraak van Jaap Smit, commissaris van de Koning in Zuid-Holland, bij de presentatie van het onderzoek 'Geketend voor Hollands Glorie', over het slavernijverleden van de provincie en haar rechtsvoorganger, Den Haag, 8 juni 2023

Geachte aanwezigen, inwoners van Zuid-Holland, beste mensen,

Goed dat wij hier vanavond bij elkaar zijn.

Dit is de derde bewonersbijeenkomst georganiseerd door Zuid-Holland, waarin het slavernijverleden centraal staat.

Vandaag zijn de resultaten van het onderzoek *'Geketend voor Hollands Glorie: Slavernij in de geschiedenis van de Provincie Zuid-Holland'* aan ons gepresenteerd.

Een belangrijke gebeurtenis, voor u, voor mij, voor iedereen in de provincie.

Met name voor hen die de pijn nog voelen van wat er in de jaren waar we het over hebben, is gebeurd.

Met dit onderzoek weten we meer, veel meer, over het belang van de koloniën voor de Hollandse economie vanaf het einde van de zestiende eeuw tot het einde van de negentiende eeuw.

Een periode van driehonderd jaar, waarin Hollands materiële welvaart voor een groot deel tot stand kwam en in stand gehouden werd door slavenhandel en de exploitatie van handelsbedrijven en plantages, waar tot slaaf gemaakte mensen werden gedwongen te werken.

Het is mijn wens dat velen in Zuid-Holland van dit onderzoek kennis willen en kunnen nemen.

Dat is zeker ook de wens van Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland.

Zoals u wellicht weet, zijn het Provinciale Staten geweest die na een discussie, waarin verschillend over de wenselijkheid van dit onderzoek werd gedacht, tot de opdracht zijn gekomen.

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland hebben de verantwoordelijkheid voor die opdracht met volle overtuiging op zich genomen.

PS en GS beoogden daarmee een gezamenlijk doel: een hoofdstuk toevoegen aan onze provinciale geschiedenis.

Een hoofdstuk met als centraal thema het slavernijverleden van Zuid-Holland en de Staten van Holland, een onderwerp dat in onze geschiedschrijving lang - wellicht te lang - onderbelicht is gebleven.

Karwan Fatah-Black, zeer bedankt voor je presentatie vanavond. Ik wil jou, en via jou ook de andere onderzoekers, Lauren Lauret en Joris van den Tol, van harte dankzeggen voor het gedegen werk. Ik heb begrepen dat jullie onderzoek in de zomer in definitieve vorm zal verschijnen, maar de resultaten en conclusies die vandaag zijn gepresenteerd, die staan.

Het onderzoek borduurt door op eerder gepubliceerd werk en is ook gebaseerd op recent speuren in de archieven. Het bijzondere is dat in jullie onderzoek – en dat is voor het eerst – vanuit het perspectief van de Staten van Holland, het perspectief van de provincie Zuid-Holland, naar het slavernijverleden is gekeken. Jullie zijn de literatuur en de archieven ingedoken op zoek naar het antwoord op de vraag hoe het in dit gewest is gegaan, hoe het verloop van de geschiedenis met name ook in Zuid-Holland is geweest.

Wat er is gepresenteerd is indrukwekkend, vooral ook als je je bedenkt dat de archieven die al zoveel eeuwen bewaard zijn gebleven nadrukkelijk de archieven zijn van de mensen die toen aan het roer stonden. Je kunt je afvragen: wat als ook de stem van de tot slaaf gemaakten hier voluit in had meegeklonken...

Karwan, je bent vandaag op erudiete en eloquente wijze door het onderzoek gegaan en je hebt ons meegenomen langs meer of minder bekende feiten. We gaan allemaal het onderzoek nog eens goed lezen. Ik was kortgeleden al in de gelegenheid een eerste presentatie van je mee te maken. Net als toen zeg ik nu: wat je ons hebt verteld, sluit aan bij wat we uit eerdere onderzoeken al wisten en komt dus niet geheel onverwacht, maar tegelijkertijd is het ook onvoorstelbaar. Vandaag stip ik een paar feiten aan die mij frappeerden.

Bij de uitvoering van de koloniale ambities ging het natuurlijk om geld verdienen, en in het vervolg daarop op het vergaren van macht, status en aanzien.

Bestuurders deden, collectief in de steden en in de Staten, en ook individueel, mee aan het in stand houden van de slavernij.

De Staten van Holland hadden het voortouw bij het opzetten en exploiteren van de bijna helemaal op slavenhandel gerichte West-Indische Compagnie.

Om de belangen in West-Afrika, Suriname en overig West-Indië te beschermen waren de bestuurders bereid veel geld uit te geven aan militaire acties.

Het behoud van de koloniën en het profijt, daar ging het om en men wilde daarbij heel ver gaan.

Dat de hoogste functionarissen - de raadspensionarissen - stevig aan de touwtjes trokken, zegt veel.

Het systeem in stand houden was, om het modern te zeggen, Chefsache.

Ook andere leden van het toenmalige bestuur deden er vol overtuiging aan mee.

Zij profiteerden ervan.

Op kleine schaal, maar in een tijd, waarin het uitbuiten van de tot slaaf gemaakten gemeengoed was toch opvallend, is er ook in ons gewest sprake geweest van een tegengeluid, een protest tegen het systeem, een pleidooi voor afschaffing van de slavernij.

Dit maatschappelijk onbehagen manifesteerde zich vooral vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw.

Dat is, zoals wij weten, ongeveer 100 jaar voordat de slavernij werd afgeschaft.

Ten tijde van die eerste, kleinschalige protesten was men nog absoluut niet bereid de kip met de gouden eieren te slachten.

Zelfs toen het systeem onder binnen- en buitenlandse druk echt niet meer houdbaar was en de slavernij eindelijk werd afgeschaft, moest een groot deel van de tot slaaf gemaakten nog tien jaar, onder zogenoemd staatstoezicht, op de plantages blijven werken.

Nederland was in vergelijking met andere landen al laat met de afschaffing van de slavernij, in 1863, maar voegde er op deze manier

in feite nog een decennium van onrecht en uitbuiting aan toe, ook al werd er gewerkt op basis van een arbeidscontract.

Dat beide jaren, 1863 en 1873, bij de herdenking van en het nadenken over het slavernijverleden vaak in één adem worden genoemd, is in mijn ogen zeer begrijpelijk.

In het vandaag gepresenteerde onderzoek staat naast duidelijke conclusies ook een aantal aanbevelingen voor verdere analyse en ik snap dat.

Goed historisch speurwerk levert altijd weer nieuwe vragen op, met een andere invalshoek wellicht.

Nader onderzoek blijft dus nodig om onze kennis te verrijken en om ons nog meer basis te geven voor het gesprek over het slavernijverleden.

Dat gesprek is hard nodig.

Dat gesprek is de laatste jaren gelukkig al goed op gang gekomen, tussen groepen mensen, tussen individuen.

Dat gesprek is niet gemakkelijk, soms zelfs ongemakkelijk, maar wel cruciaal, want om een gedeelde toekomst mogelijk te maken, is het onontkoombaar ons verdeelde verleden onder ogen te zien.

En de pijn en schaamte te voelen.

Over verleden, heden en toekomst, wil ik graag een aantal gevoelens en gedachten met u delen.

Wij kunnen niet anders naar het slavernijverleden kijken dan met onze eigen ogen, de ogen van nu.

En wat we dan zien is een afschuwelijk en verwerpelijk systeem van dehumanisering.

Een systeem, waarin de ene mens de andere mens in eigendom heeft, over hem of haar beschikt, als handelswaar, zelfs aan een ketting legt.

Een systeem, waarin wordt uitgebuit, gemarteld, vermoord.

Een systeem dat mij - en ik neem aan iedereen die nu leeft - de rillingen over de rug bezorgt.

Dat mij tegenstaat tot in het diepst van mijn vezels.

Alles in mij verzet zich tegen wat er toen gebeurde.

Wij kunnen niet anders dan erkennen dat dit systeem, waarin tot slaaf gemaakten werden gezien en behandeld als beesten, een paar honderd jaar lang realiteit is geweest.

Bedacht, gefinancierd en aangestuurd vanuit ook dit gewest, vroeger Holland en nu Zuid-Holland.

Het is onderdeel van onze geschiedenis, onderdeel van de geschiedenis van Zuid-Holland.

Het waren mede de bestuurders van de Staten van Holland en van Zuid-Holland die de slavenhandel en het economische systeem dat sterk op slavenarbeid rustte eeuwenlang in stand hielden en ervan profiteerden.

Bij erkenning van die eeuwen van onrechtvaardigheid hoort ook het besef dat het slavernijverleden doorwerking kent tot in het heden.

Als dat niet zo was, zou dit onderwerp vooral voor historici en niet, zoals nu, voor de hele samenleving een belangrijk gesprek van de dag zijn.

Juist vanwege de doorwerking, die zich uit in gevoelens van onmacht en onrecht bij velen die nu leven en ook in stereotypering, etnisch profileren, discriminatie en sociale ongelijkheid, wordt dat gesprek gevoerd.

Niemand die nu leeft, is schuldig aan wat er in de eeuwen van slavernij is gebeurd.

Inwoners van Zuid-Holland niet, de Staten niet, de bestuurders niet.

Wat wij kunnen doen, is ons achteraf beschouwend uitspreken.

Als huidig bestuur van de provincie Zuid-Holland.

En vandaag doe ik dat als commissaris van de Koning namens het voltallige College van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland.

Voor wat er in het tijdperk van de slavernij uit naam van Zuid-Holland en haar rechtsvoorganger is gebeurd, voelen wij plaatsvervangende schaamte.

Wij nemen er de grootst mogelijke afstand van.

Het is heel makkelijk om te zeggen: sorry, dit had niet mogen gebeuren.

Maar wat ik veel belangrijker vind om uit te spreken, is de pijn die tot op de dag van vandaag wordt gevoeld en schaamte voor wat er is gebeurd.

Daar horen woorden bij waar veel mensen op wachten.
Wij bieden, namens de provincie Zuid-Holland en haar
rechtsvoorganger, excuses aan: postuum aan de mensen die tot
slaaf zijn gemaakt en ook aan hun nazaten, tot in de huidige
generatie.

Beste mensen,

Als wij ons verdiepen in het verleden en ons erover uitspreken, dan
zie ik daarin ook een opdracht om te kijken naar het heden en de
toekomst.

Naar de vraag: wat kunnen wij ervan leren als samenleving?

Alle mensen zijn verschillend, kijk maar om u heen, en alle mensen
zijn gelijk en moeten zo worden behandeld, lees artikel 1 van onze
Grondwet.

Maar is dat ook de praktijk van alledag of dwingen we elkaar in
posities, in tegenstellingen, waarmee intolerantie of zelfs haat een
voedingsbodem krijgt?

Het is in deze tijd niet gemakkelijk om te gaan met verschillen, maar
het is, naar mijn idee, wel een opgave voor ons allemaal.

Laten we opstaan tegen het wij/zij-denken, laten we elkaar als
gelijken zien.

En dat begint met openstellen voor en verdiepen in de ander.

Met werkelijke belangstelling voor de ander.

Het ontwijken van de blik van de medemens, dat is het begin van alle
geweld, zo zei de Franse denker Emmanuel Levinas.

Ik citeer hem: "Gewelddadigheid en tirannie worden gekenmerkt door
het feit dat ze datgene wat ze behandelen, niet in de ogen zien; of om
het nauwkeuriger te zeggen: door het feit dat ze er helemaal geen
gezicht aan ontdekken. Ik ben pas vrij in het gelaat van de Ander."
(einde citaat)

Een belangrijke les uit de geschiedenis is: bekijk de ander niet als
iemand over wie je kunt heersen of die je zelfs kunt bezitten.

Wie de ander ziet als gelijke, als medemens, die verheft zijn of haar
stem als er sprake is van discriminatie of uitsluiting.

Die staat op tegen dehumanisering, waar we ook in onze huidige wereld nog veel sporen van zien en niet alleen ver weg, maar ook dichtbij.

Naar die sporen gaan we nog onderzoek doen.
Daarvan komen de resultaten in het najaar.

Vandaag staan we stil bij het leed dat mensen is aangedaan in de periode van het slavernijverleden.
De aanleiding was het historisch onderzoek dat is gepresenteerd.
Daarmee wordt echter geen punt gezet.
Net als minister-president Rutte vorig jaar en minister Dijkgraaf vorige week, zeg ik nadrukkelijk dat achter dit verhaal een komma staat.

Wat er precies achter die komma komt, is iets wat we met z'n allen in de samenleving kunnen invullen.
Verder historisch onderzoek is al aangekondigd.
Het is goed zoveel mogelijk verhalen op te halen en die kennis te delen.

In het vandaag gepresenteerde onderzoek ligt de nadruk op de trans-Atlantische slavernij; de Staten van Holland, steden en individuele inwoners van dit gewest hadden ook bemoeienis met deze praktijken in andere delen van de wereld.

Vanuit nieuwe invalshoeken ontstaan nieuwe inzichten, dat geldt bijvoorbeeld ook als we kijken naar Hollandse kunst uit de eeuwen van slavernij of naar ons erfgoed.

Gedeputeerde Koning zal daar straks op ingaan.

Ik hoop en verwacht dat er achter de komma ook ruimte is voor maatschappelijke initiatieven die ons allemaal helpen onze samenleving rechtvaardiger te maken.

Dan heb ik het over de nog steeds noodzakelijke bestrijding van racisme en discriminatie en over signalering en aanpak van moderne vormen van uitbuiting.

Ik kan mij goed voorstellen dat er hier in de zaal mensen zijn die vanwege hun afkomst en persoonlijke geschiedenis de pijn van het verleden zelf van binnen voelen.

Vorige week hadden wij in het provinciehuis een zeer onderhoudende lezing van Kathleen Ferrier, met als onderwerp het slavernijverleden.

Met haar ging ik in gesprek, onder meer over het belang van erkenning, excuses en herstel.

Er kwam een interessante vraag uit de zaal.

Over wat te doen met zielenpijn.

Zoals sommigen van u misschien weten ben ik in één van mijn vorige banen directeur geweest van Slachtofferhulp Nederland.

Naar aanleiding van die vraag uit de zaal vertelde ik hoe ik mij in die tijd altijd inzette om mensen te helpen uit hun slachtofferrol te komen. Door ze de hand toe te steken, door het gesprek aan te gaan, door ze te wijzen op de kansen die ze hebben.

Kathleen Ferrier reageerde daarop met de opmerking dat het belangrijk is je niet machteloos te voelen, maar zelf te gaan acteren, omdat het, zo zei ze, van een enorme meerwaarde is dat we in een smeltkroes leven en we bij alle uitdagingen die voor ons liggen iedereen nodig hebben.

“Trots is het tegenovergestelde van slachtofferschap,” zo stelde zij. Zo mooi als Kathleen kon ik het niet zeggen, maar ik sluit me er wel bij aan, mij realiserend dat we het ook hier hebben over een thema dat niet gemakkelijk is, maar dat mijns inziens wel een belangrijke plaats moet krijgen bij alles wat we na de komma doen.

Beste mensen, we staan op de drempel van een belangrijk herdenkingsjaar, waarin ons slavernijverleden centraal staat. Na de zomer komen, in het vervolg op het onderzoek dat vandaag is gepresenteerd, nog twee onderzoeken van Zuid-Holland naar buiten. Onderzoeken die gaan over de doorwerking van het slavernijverleden in het nu en de toekomst.

Daar gaan we mee aan de slag.

En dan heb ik het niet alleen over het herdenkingsjaar, maar zeker ook over de jaren erna.

Want als we een gedeelde toekomst wensen, dan zullen we daar steeds aan moeten blijven werken.

Dat kan niet stoppen; geen punt, maar een komma,

Dank voor uw aandacht.